

Danski esid rok (2)

Talasi promene

Upućujući svoj pogled prema obalama Švedske, koje su se nazirale u daljini, stanovnik nekog od živopisnih mesta na obali Oresunda ili putnik koji bi se, jednostavno, zatekao tamo tog drugog avgusta 1958. godine, video bi naizgled uobičajenu sliku brodova koji prolaze moreuzom na svom putu između dva mora. Moreuz Oresund, poznat i kao jedan od tri "danska prolaza" između Baltičkog i Severnog mora, proglašen je za međunarodne vode Kopenhagenskom konvencijom, donetom 1857. godine. Za mnoge trgovce i putnike ova konvencija bila je od velikog značaja jer je omogućavala uštedu ukidanjem taksi na prolaz koje su do tada postojale i koje su činile gotovo osminu državnih prihoda Danske. Novoj konvenciji obradovali su se i gradski trgovci iz Kopenhagena, koji su počeli da profitiraju od sve većeg prometa. Sto godina kasnije, Kopenhagenska konvencija i druge konvencije o međunarodnim vodama dobijaju još jedno značenje za stanovnike Danske – značenje koje naš neobavešteni obalski posmatrač verovatno ne bi mogao da uoči na prvi pogled.

Drugog avgusta 1958. godine, u vodama Oresunda, svega nekoliko kilometara od obale, naizgled običan ribarski brod borio se sa jakim vetrom i talasima. Jedino što je plovilo izdvajalo od ostalih sličnih objekata na vodi bili su povećća radio antena i entuzijazam njegove posade. Tog dana, Peer Jansen, mladić srednjih dvadesetih godina iz Kopenhagena, i njegovi prijatelji plovili su sa misijom da stanovnicima Danske ponude nešto novo i uzbudljivo – piratski Radio Mercur počeo je sa emitovanjem!

Stidljivim počecima onoga što će postati verovatno prvi komercijalni piratski radio u svetu prethodile su gotovo dve godine razrađivanja i priprema.

Danska je iz Drugog svetskog rata izašla kao jedna od najbogatijih država sveta i verovatno najbogatija država u Evropi, posle Švajcarske. Zemlja nije bila razrušena ratom poput mnogih evropskih zemalja i nije bilo velike potrebe za obnovom. Istovremeno, dansko društvo karakterisala je zatvorenost, okrenutost samom sebi i sopstvenoj tradiciji. Od mladih ljudi se očekivalo da poštuju autoritete i postojeće norme. Danska država pratila je sličnu matricu ponašanja i imala naglašenu ulogu u životima građana. Pored rastućeg obima različitih državnih programa i podržavljenosti određenih aspekata privrede, monopol i direktive države bile su konstanta i u kulturnom životu. Dva kanala danske nacionalne radio-televizije uživala su monopol na teritoriji zemlje. Stanice danskog državnog radija emitovale su program uglavnom u skladu sa uvreženim pogledima na svet i nisu bile okrenute uvođenju novina niti promovisanju novih muzičkih žanrova koji su postajali sve popularniji u Americi i Velikoj Britaniji. Ipak, novi kulturni trendovi su nalazili put do mladih ljudi u Danskoj. Povremena prikazivanja najnovijih američkih filmova, kao i gostovanja američkih muzičara bila su rado posećivana, a kada ih nije bilo, veliki broj mladih Danaca provodio je vreme pored svojih radio aparata pokušavajući da uhvati slab signal Radio Luksemburga, na kome su se mogle čuti emisije i najnovija muzika na engleskom jeziku. Jedan od ovih mladih ljudi bio je i Peer Jansen. Dve godine pre nego što će zaploviti međunarodnim vodama na preuređenom ribarskom brodu, Peer Jansen je boravio u poseti mediteranskim zemljama. Provodeći izvesno vreme na obali Sredozemnog mora, imao je prilike da gleda američke vojne brodove, među kojima je bio i MV Doddridge sa koga se emitovao program "Glasa Amerike", namenjen publici u zemljama Istočne Evrope. Peer Jansen je došao na ideju – spojiti program nalik onom sa Radio Luksemburga sa metodama američke vojske i pružiti danskoj publici svakodnevan pristup novoj muzici i drugim kulturnim sadržajima. Vizija o Radiju Mercur bila je stvorena.

Po povratku sa puta, Jansen počinje sa razradom planova.

Obraća se rođaku, studentu prava, za pomoć u analizi međunarodnih konvencija koje uređuju radio emitovanje i koje se bave međunarodnim vodama. Analizom dokumenata Peer Jansen i njegov rođak shvatili su da postoji rupa u propisima, te da zakoni i konvencije nisu predvidele mogućnost emitovanja radio signala iz međunarodnih voda. Za pomoć u tehničkim stvarima Jansen se obratio čoveku po imenu William Petersen, prijatelju svog prijatelja, radio entuzijaste. Petersen, inače majstor za bicikle, bio je takođe vešt u pravljenju radio-odašiljača i prihvatio se posla pravljanja antene za novi radio. Projekat je zahtevao i veću količinu novca: bilo je potrebno kupiti brod, opremiti ga, naći stručnu posadu, zakupiti studio za snimanje materijala i orkestar koji će svirati džinglove. Peer Jansen se za finansijsku pomoć obratio Ibu Fogu (Ib Fogh), biznismenu i rukovodiocu porodične fabrike escajga u kojoj je Jansen radio. Ib Fog se zainteresovao za ideju i prihvatio da postane suosnivač novog radija.

Entuzijastična grupa latila se posla. Ribarski brod je kupljen i preuređen, nabavljena je oprema, a zakupljena je i vila u Kopenhagenu, koja je preuređena u studio. Ideja je bila da se materijali nasnimavaju u studiju na kopnu i emituju sa broda. Ekipe Radija takođe je u tajnosti kontaktirala jedan od poznatijih danskih orkestara, koji je pristao da svira džinglove i muziku za Radio. Ugovoreno je i emitovanje reklama za nekoliko danskih kompanija. Posle godinu dana priprema, bili su spremni da zaplove.

Ipak, početak nije bio jednostavan. Prvo uspešno emitovanje, posle nekoliko neuspešnih pokušaja, bilo je drugog avgusta 1958. godine. Čak i tada, jak vetar je onemogućavao usmeravanje radio-talasa, tako da je isprekidani program Radija uspeo da dopre samo do malog broja slušalaca. Početni problemi nisu demotivisali posadu i, kako je vreme prolazilo, Radio je počeo da dopire do sve većeg broja. Međutim, troškovi održavanja Radija i isplaćivanja zarada ljudima koji su bili angažovani postajali su sve veći, a danske firme još uvek nisu

bile spremne da se reklamiraju na Radiju Mercur u dovoljnoj meri, pre svega zbog nemogućnosti procene veličine publike i održivosti projekta. Do zime, Radio je bio pred bankrotom. Plate su bile dovoljne da se zaposleni snađu do sledeće isplate, a prvo su ih dobijali zaposleni sa decom, dok su ostali raspodeljivali ono što bi preostalo. Ugovor sa izdavačima je prekinut, dok je orkestar napustio projekat zbog kašnjenja plata. Organizatori su morali da traže finansijsku pomoć.

Pomoć u novcu stigla je od strane male privatne banke, koju je vodio kontroverzni bankar Alex Brask Thomsen. Kredit je bio dovoljan da se Radio izvuče iz finansijske krize i nastavi sa radom. Do avgusta 1959. godine, Radio je uspeo da vrati novac Tomsenu, posle čega je uspešno nastavio sa radom sve do leta 1962. godine, kada je danska vlada donela zakone koji su onemogućavali rad Radija Merkur, odnosno zaplene broda i opreme.

Ubrzo po početku emitovanja, Radio je postao poznat među entuzijastima iz drugih zemalja. Šveđanin Nils Eric Svensson je sa istog broda emitovao program za švedsku publiku u terminima kada nije bilo programa na Radiju Mercur. Njegov radio, pod nazivom Skaanes Radio Mercur, 1962. godine će promeniti naziv u Radio Syd, koji će u različitim oblicima nastaviti da postoji do 2001. godine. U drugim delovima Evrope, velikim delom inspirisani uspehom Radija Mercur, entuzijasti započinju slične projekte. U Holandiji, uz pomoć i savete pokretača Radija Mercur, 1960. godine počinje sa radom VRON, koji će ubrzo promeniti naziv u Radio Veronica i svojim radom promeniti holandsku medijsku scenu u svojih 14 godina postojanja i nastaviti da je kreira kroz svoje kasnije oblike do današnjih dana. U Velikoj Britaniji 1964. godine osniva se Radio Caroline, legendarni piratski radio koji i danas postoji u obliku satelitskog radija.

Danska vlada je 1962. godine odlučila da stane na put piratskim radio-stanicama, onemogućavajući njihov rad na

kopnu. U avgustu 1962. godine, posle nekoliko dana ilegalnog emitovanja, danska policija je zaplenila brod. Radio Mercur bio je zatvoren.

Zatvaranje, međutim, nije sprečilo osnivače Radija da pružaju pomoć sličnim projektima u Evropi, koji će vremenom takođe imati neprilike sa lokalnim vlastima željnih da zaštite monopol i medije zadrže pod kontrolom. Iako danska država još duže vreme po zatvaranju Radija Mercur neće ukinuti monopol nacionalnog medijskog servisa, već nekoliko meseci po zapleni broda, državna radio-kompanija uvodi novu, treću stanicu, pod nazivom P3, koja će početi sa puštanjem popularne muzike i emisija nalik onima sa Radija Mercur. Nova stanica nastala je kao direktan odgovor na zahteve publike koji su došli do izražaja popularnošću Radija Mercur.

Radio Mercur je svojim radom doveo do uspostavljanja novog kulturnog toka, koji je u Dansku donosio novu muziku sa zapada i emisije kakve se do tada nisu mogle čuti na ostalim programima u Danskoj. Ovaj relativno mali podvig grupe entuzijasta stvorio je put za slične poduhvate u ostatku Evrope. Što se Danske tiče, Radio Mercur ustalasio je dansku kulturnu i medijsku scenu, istovremeno stvarajući inspiraciju i prostor za nove društvene i kulturne pokrete, čije će delovanje kulminirati, svima poznatih, kasnih šezdesetih godina dvadesetog veka.

Više o istoj temi, za one koji znaju danski: Pirater i æteren, Henrik Nørgaard

Piše: Mirosljub S. Østergaard

Caught Up in a Dream

The beach at noon.

Boy talking to his imaginary friends, Andrea and Ivan:

“It is very quiet here. It is noon. I`m under a vast rock that hides this particular place. This place is very simple, just gray-yellowish sand, gray-bluish sky, gray rock...me, boy with a pale-green eyes that once were grass colored. I`m a boy in waiting.

This scene was in color, at The Beginning. It was full of life, joy of red love expecting, seems forever, Her to appear. I`m a boy in waiting.

Our every meeting was eruption of the divine spirits mergin`. Spirit of flesh, and spirit of soul. The happiness of just one kiss remained.

Quiet. She`s here.”

Andrea and Ivan, listening to the boy`s story slowly disappeared from the scene.

...

The boy focused on the colors emerging from the sea.

Mermaid. She is approaching to the beach. Sun tangle with her long chestnut hair. She is in strong colors of green and blue, and one can hear soft aria hymn beneath the deep sea. Her eyes grow wider of new freedom rejoicing.

As she comes near, her fins start to unfold the beautiful ways of her body, gently allowin` the wind to caress pearl salt away.

The boy is smiling. He is smiling at her, his sweet one, his only one, his powerful one, he is smiling as she`s coming to

him, one more time. She wears a ruby in her belly, sign of her strong and delicate power. His forehead is marked with scar on the right side, sign of a fearless leader.

They are standing in front of one another, hauntingly drinking each other's eyes. The dream grew old, so their love became more simple and pure.

...

No one wants to get out. No one wants to see the World behind this great rock.

"And, you know what?" the boy suddenly started to talk with his friends "We don't even have to. And we chose not to."

His friends once more disappeared.

...

Her hair is pounding with his heart.

"The things bellow are changing " the mermaid said

- "But, there will be many more meetings?" – the boy asked

"Ours shall never stop" – she smiled – "And what's happening above?"

– "Another war, I believe. I'm always caught up here, between the sand and the sea. Some newspapers are seldom thrown here, sometimes a man, or a girl walks by, tellin' me what's new in the world. Sometimes I can hear radio music playin`. But, mostly, and thank God, nothing. What's the word from the Sea?" – he asked.

"The Great Mother is changing the old rules for the new ones. Enough was the Dream world polluted and closed from the Reality, which is just one of many forms of Being. Mother said it is time for blooming, it is time for peace. Dream shall grow into a conscious mind of a woman and a man, with all its

ancient power. And it shall start with this dream.”

“

Suddenly, the boy realized that the beach is yellow, anew. The sun blinds him with its unfolded color, and he is in color, too! “How can this be so?” the boy is amazed. “The magic and love of The Great One is quick, love. This Dream is only the beginning of the big flowery feast.”

-“Does it mean that you`ll stay now, with me?” – he hoped

“No, not now, but once, yes. Many more meetings are required for Awakening. This scene shall again culminate in colors of red and green... and when we become strong again, together we will unite and go into the World.”

-“But” – the boy suddenly realized – “you exist only in my head.”

“And I have known you in mine – she smiled – have Faith, as you had for many meetings before: you`ll recognize me in the World. With a fin, or two less, but with a familiar smile. That`s why you`re always dreamin` of me – to know me well. God bless.”

The boy smiled, too as she fell asleep on his chest.

It is always noon here. She softly turned into sand. It is always noon here. But he knew, he was sure, looking at blue-pearled sky, it was noon of a new Beginning.

Piše: Ivana Vujić

Viski

Viski.“ Nasmejala se. Sačekala je njegovu reakciju. Plašila se da će pomisliti da ima problema i da zato pije tako rano. Sačekala je njegovu reakciju hladnog lica, sa strepnjom. Imao je leptir mašnu i široki osmeh. Bio je mlađi od nje. Zapravo, samo je nagađala, bio je dečački zgodan sa nestašnim pogledom, koji je isijavao plavilom. Zbog čega je mogla samo da nagađa njegove godine, nije htela ni da zna. Kada ju je pogledao znala je ono najbitnije, prožela ju je jeza njegove harizme i momentalno je vrisnula u sebi, kao što i obično uradi. Samo je pratila svoja osećanja, osećanja koja su uvek bila intenzivna i ponekad nesnosna. Često je osećala kajanje zbog svojih odluka, ali nikada previše. Život joj je bio idealan po standardima ljudi koji je okružuju. Ipak, njoj je uvek nešto falilo. Nikada nije znala da opiše šta, samo je znala da, kada dobije uzbuđenje poput ovog, mora da ga sledi.

„Molim vas!“, dodala je učtivo. Zabacila je dugu smeđu kosu, koju su prožimali nežni pramenovi boje meda. Pokazala mu je glatak vrat, na kojem su se ocrtavale žile i na kojima se video njen ubrzani otkucaj srca. Njemu je ovo bilo izuzetno zabavno, navikao je na ovakav ‘tretman’ od žena. Znao je koju moć poseduje svojim izgledom, znao je kako da je iskoristi da dobije zadovoljstvo. Slabo je govorio, nije voleo da kvari momenat rečima, samo se osmehivao i bacao čini svojim pokretima. Imao je crnu kosu, videla je svoje ruke u njoj, videla je kako ga nežno čupa. Morala je da suzdržava svoje reakcije na misli. Osmeh su mu krasili izraženi očnjaci. Oči su sijale od plavila, kao da gledate u more. Videla je samo sebe u tim očima; još jedan njegov dar. Kada pogleda, imate osećaj da samo vas gleda, da samo o vama misli i da ste vas dvoje jedini na svetu. Ubijao je pogledom, a ona je pala čim je sela za taj šank. Koža mu je sijala, bila je tamnija, a svaki mišić se iscrtavao. Svaki pokret njegove ruke, od podizanja flaše do sipanja, iscrtavao je novi mišić; kao da je

bio presvučen svilom. Ona je samo zamišljala te ruke na sebi i nije mogla da suzdrži dah. Zaboravila je u ovom momentu zbog čega je došla tako rano u bar da popije viski. Dodao joj je čašu i okrenuo se, radio je sve, samo joj nije posvećivao pažnju. Bacio je udicu, a ona je i pre toga bila upecana. Ona nije mogla da suzbije pogled i, dok nije gledao, hranila je oči njegovim telom. Htela je sebe da lupi, jer nije uspevala da se suzdrži. Imala je osećaj da će početi da vrišti u jednom momentu. Brzo je nategla čašu i naglo je spustila na šank. Okrenuo se jer je čuo kako se staklo razbilo. Pogledao ju je i nasmejao se, pakosno. Ona je stajala sa ispruženim dlanom, na kojem je bilo stakla i malo krvi. Sram je bio toliki da je htela da propadne u zemlju i nestane, da se razgradi i bude prva materija koja će samo nestati. Zacrvenela se. Njene jabučice su sijale, a pogled joj je bio uplašen i zbunjen. Mislila je da je sada sve pokvarila. „ Zašto sam kreten?! Imam trideset godina, a ponašam se kao glupi adolescent. Kao da nikada nisam videla muško.“ Dok su misli vrištale po njenoj glavi on je prilazio. Što je bivao bliži, misli su postajale sve bučnije i bučnije. Nije više znala da li govori ili su to glasovi u njenoj glavi. Uhvatio je za ruku i uperio je pogled ka njenim uplašenim očima. Imala je suzu u oku. Obuzdala je gorući um i samo je gledala u njega. „ Hoćeš da očistimo ovu ranu?“ Prevrtao je šaku da vidi da li ima dubljih rana. „Imam gaze i zavoj u skladištu, mogu ovo da očistim dok ne odeš kod doktora.“ Oglupela je od njegovog glasa, bio je dubok i ravan, nežno je oterao pistanje u njenim ušima. Nije više htela da okleva, čaša je bila opravdanje da ga skloni od drugih ljudi i da počne ona njega da lomi. „Da, molim te, bilo šta da stavim na ovo, malo me peče.“ Rekla je uzbuđeno sa nestrpljivim jecajem. Siktala je kao da je peče, a zapravo nije osetila bol. Nežno joj je spustio ruku i izašao iz šanka. Kada je ugledala njegov hod, pokrete ruku i telo u pokretu pomislila je da sanja. Došao je do nje. Sada ih ništa nije razdvajalo. Polako se spustila sa stolice. Imala je neverovatne noge. Gledao je napred, ali, svakog momenta kada su mu oči to dopuštale i kada bi pamćenje preuzelo kontrolu nad njegovim

nogama, on je posmatrao njene noge. Bile su bronzane, ne od sunca ili sprava ili preparata, već prirodno bronzane. Struk je bio toliko uzan da je video sebe kako je lomi u struku svojim rukama. Ona je osetila njegov dodir kao toplotni udar. Ruke su mu bile vrele i teške. Pokušala je sebe da odgovori od odlaska u magacin, moralisala je, ali je uzbuđenje bilo toliko da je zaboravila na verenika. „Varao je i on mene. Sigurna sam u to.“ Pravdala je svoju strast. Nije mogao a da ne zagleda u njen dekolte, a cela situacija mu se činila preteranom. Pratio je svaki njen korak, ali mu je spontanost bila suviše očigledna i neinteresantna. Mrzeo je ponekad što toliko voli seks, mrzeo je sebe jer je lep, a još više je mrzeo ljude koji su očekivali da ćuti i radi ono o čemu oni maštaju. Mogao je sve da ih mrzi, ali to bi bilo licemerno jer je on radio ono što su od njega zahtevali. Igrao je ulogu koju su mu drugi dali, ulogu koju je sam izgradio i mrzeo.

Kada je zatvorio vrata od magacina, pokazao joj je na stolicu. Magacin je bio ispunjen metalnim policama na kojima su ležale boce. Jedini izvor svetlosti bio je mali prozor koji je stajao iznad stola, propuštao je lenje, prašinom prekrivene, zrake sunca. Na stolu je bila plava kutija sa crvenim krstom. Otišao je po pribor, a ona je sela na pola zraka, tako da su joj se samo noge videle, a lice se ocrtavalo u prigušenoj svetlosti. Kleknuo je pored nje, a ona se nagnula da vidi šta će da radi. Sada joj je polovina lica sijala. Nakrivio joj je ruku i polio je alkoholom. Siknula je. Nežno je je hladio ranu svojim dahom. Bol je prestao u momentu. Dah iz njegovih usta je bio sladak. Prestala je da gleda u ruku i usmerila je svu pažnju na njega. On je još bio posvećen ruci, dok nije shvatio da ga ona jede pogledom. Kada je podigao glavu, video je njene poluotvorene usne, koje su se crvenile na suncu. Bile su male i izražene, poljubio ih je. Njegove usne su bile tople i kao medom punjene. Kada je poljubio, prožela ju je neverovatna jeza. Kao da je doživljavala orgazam u želucu. Uzela je njegovu ruku i stavila je na svoju butinu. Koža joj je bila meka i svilena. Nije morao da pokreće ruku, sama je klizila.

Osetio je pokrete u gaćama, ali nikakvo uzbuđenje; nikakvu vatru u grudima ili orgazam u želucu, samo hladnu erekciju. Kako je rukom prilazio njenim gaćama, sve je bilo toplije i toplije, a ona je sve više dahtala. Njegov jedan pokret ruke preplavio ju je emocijama koje nikada ranije nije doživela. Samo je pomislila koliko joj je verenik loš, kada ovo dete prstima izaziva ovakvo uzbuđenje. Video je da je ima, da može sve. Bilo mu je smešno i neprijatno njeno dahtanje, ali je nastavio da je miluje i ljubi, sve dok nije stigao do mokrih gaća. Znao je tačno koliko ga želi. Polako je prešao prstima preko gaća, a onda ih je svukao. Čipka. Kliše, pomislio je. Polako je stavljao prste u nju, ona je sedela i nije umela da se pokrene. Sada je gledao u nju, direktno u oči, dok je nežno ulazio i izlazio. Gledao je njene reakcije, posmatrao je njenu kožu. Hteo je da vidi šta joj prija. Čitao je njeno telo. Crtao je po nemoj karti, a ona je htela da ga oseti. Bila je nestrpljiva i počinjala je da se grči, a on joj je dao ono što je želela. Poigravao se sa njom i smejavao se zlobno dok ju je izluđivao dodirima. Ona ga je gurnula na pod i skočila je na njega kao predator na žrtvu. Kako je pao, nasmejao se. Videla je koliko su mu farmerke postale tesnije i ubijala ju je želja da mu skine gaće i da sedne na njega. Lupila je sebe po butini koja se na momenat zgrčila. Nespretno ga je otkopčala, kao da prvi put svlači šlic. Zavukla je ruku pod košulju i osetila svaku pločicu pod rukama. Sada je ona preuzela kontrolu, ali je bila toliko hitra, da on ništa nije osetio, samo kratke nadražaje na rasutim delovima tela. Kada je stavila ruku u njegove gaće i osetila toplotu, vene i golemost, nasmejala se i momentalno svukla farmerke i gaće. Nije se trudila oko košulje, a svoju haljinu je samo podigla dovoljno da joj ne smeta. Sela je na njega i počela je da se pomera, da skače. Htela je sve od jednom, a on je samo ležao i čekao. Nije mogla da se zaustavi, stenjala je, uzimala mu je ruku i grizla prste. Gledala je u njega omamljeno i zadovoljno i mogla je da vidi njegov nesretni pogled, ali, ignorisala je svaku emociju i gutala njegovu snagu svakim skokom. Sve dok nije počela da se grči, pala je na njega i on joj je stavio ruku na usta dok

se nije umirila. On ništa nije osetio. Erekcija mu je bila slaba na kraju, nije pulsirao kao što ume. Kao da je bio odsečen od struka na dole. Ustala je, pokupila gaće i, dok ih je oblačila, videla je kako on navlači farmerke preko erekcije. „Čekaj!“ Prišla mu je i stavila ruku u gaće. „Moram nazad u šank, šef će biti ljut, a ne smem da izgubim ovaj posao.“ Pogledala je u njega i bio je toliko sladak da je htela da ga povuče za obraze. Nasmejala se i izašla je napolje. Ostao je sam da se zakopča i skloni stolicu i zavoje koje je bespotrebno otvorio. Nije umeo sebi da objasni tu količinu anksioznosti. Samo se nadao da će da prestane što pre. Sramio se, ali nije ni sam znao zbog čega. Više se sramio zbog nje. Kada je izašao napolje, ona je izlazila iz toaleta. Ušao je u šank, obrisao je mesto na kojem je ona razbila čašu i pokupio staklo. Sela je i nasmejala se. „Mislim da će mi ruka biti u redu sada.“ Pogledala je u njega, a on je izbegavao da gleda u nju. Nekako mu je bilo lakše da je ne gleda, nije osećao toliki sram. „Studiraš?“, pravila se da je zainteresovana. Zapravo ju je samo interesovalo koliko ima godina. Znao je da to pitanje nije ni bitno, znao je da će zaboraviti i ako kaže šta studira. Samo je klimnuo glavom. „Treća sam godina.“ Klimala je glavom dok je on govorio, a i nakon toga. Nije ga slušala. Tražila je papir. Zapisala je broj. Stavila ga je ispred njega. „Izvini, moram da idem, ali možemo ovaj razgovor da nastavimo. Nazovi me kada ti se bude pričalo.“ Samo se nakezila. Ostavila je mnogo više novca nego što je bilo potrebno. Ustala je i krenula ka vratima. Čula je zvuk svojih cipela koji joj je davao dodatnu snagu. Stavila je kež na usta i divila se svome životu. Osećala se jakim. On je gledao u papir sa brojem, zgužvao ga i nije mogao da obuzda suzu. Prožela ga je tuga i osetio je kajanje u grudima i kamen u želucu.

Piše: Dejan Matlak

Gde je mesto za trećeg?

– Licni doživljaj obrazaca nekih rasprava

Tekst pred vama nastao je kao mala primedba na jedan od načina na koji ljudi ostvaruju komunikaciju, a koji dovodi do okruženja sastavljenog od ljudi koji se jedni drugima prečesto prikazuju kao potpuno suprotstavljeni, pretvarajući mnoge potencijalno duboke i bogate rasprave u kružno i jalovo ponavljanje uverenja.

Ovo leto, što se mene tiče, nije bilo kao dosadašnja. Kao nikada pre suočavao sam svoje stavove sa tuđim, dovodio u pitanja naše poglede na svet i beskonačno dugo raspravljao o raznim opštim i specifičnim temama, stalno pokušavajući da razložim i situacije, ne bih li dobio jasan pregled onoga što se dešava, kao i onoga što učesnici u raspravi izlažu. U toku dugočasovnih rasprava, iscepkanih kroz nekoliko letnjih meseci, počeo je da mi se javlja jedan čudan osećaj. Osećao sam da ne upravljam u potpunosti onim što govorim. Kao da je neka nevidljiva sila malo pomerila značenja mojih reči i kao da se poigravala sa konstrukcijama mojih rečenica. Često sam imao potrebu da iskažem stavove koje pre rasprave nisam osećao kao potpuno svoje. Osećao sam se kao da ta sila ima nameru da moje reči stavi na mesto koje im je, po njoj, pripadalo, a to je mesto „adekvatnog“ učesnika u raspravi, u potpunosti suprotstavljenog drugoj strani. Iako se intenzitet tog osećanja razlikovao od slučaja do slučaja, ono je, gotovo po pravilu, bilo efikasno: kako bi se neka rasprava istrošila, ili kada bi se i došlo do načelnog zajedničkog stava obeju strana, ostao bi mi neki osećaj da je sve to bilo krajnje jalovo i da se niko, u suštini, neće pomeriti sa svoje početne pozicije kada dođe do sledećeg povoda za suprotstavljanje

mišljenja (čisto da ne bude zabune, u pitanju su situacije gde sučeljavam stavove sa relativno ograničenim brojem ljudi, sa kojima sam u čestom kontaktu, tako da često o sličnim temama i raspravljamo). Ta sila je uspešno postavila jednu stranu nasuprot druge, i usled toga onemogućila da utvrdimo tačke slaganja, ili ih barem prikazala kao nebitne i kratkotrajne.

Takođe, ubrzo sam uvideo kod sebe još jednu stvar: početna pozicija ne postoji kao jasan i na početku rasprave određen stav: više mi se čini da bi se to što nazivamo osnovnom, početnom pozicijom, ili principom, izgradilo u toku nje same. Naravno, ti principi su iz rasprave u raspravu ostajali slični (barem na nekim planovima), ali, kako su se konkretni povodi za raspravu menjali, to su i u nekoj meri radili ti principi. Na kraju bi mi se nekako činilo da ono što je važnije od toga da li ljudi imaju konstantnu početnu poziciju jeste da imaju skup određenih stavova i namera koji će im omogućiti da valjano odigraju ulogu u raspravi za koju veruju da treba da je igraju (a to je najčešće uloga protivnika drugog učesnika u raspravi). Drugim rečima rečeno, sila na koju sam ranije referisao nas tera da se našim rečima uklopimo u jedan model. Taj model podrazumeva raspravu dve protivničke (sic!) strane, koja, u manjoj ili većoj meri, liči na sukob. Ono što mi je omogućilo da tu silu spoznam jeste sumnja u to da taj model na odgovarajući način opisuje stvarnost. Da se izrazim kolokvijalnim rečnikom, „nije realno“ da u raspravi uvek naletim na osobu sa dijametralno suprotnim stavovima.

I tako stalno nalećem na rasprave, polemike, koje redovno imaju ton prepucavanja, čija ideja vodilja nije da, na primer, svako sazna nešto novo, ili da se dođe do zajedničkog stava. Cilj je da se dve strane sukobe, da, ukoliko je to moguće, jedna pobedi i da samom tom „pobedom“ ponizi drugu, nasukavši je na hridi sopstvenih stavova, tako zdušno zastupanih do pred „poraz“. Ukoliko rasprava dobije na ikakvom publicitetu (bilo u javnosti, bilo u grupi ljudi unutar koje je do rasprave došlo), zanimljivo je posmatrati i

ponašanje publike, ali po tom pitanju neću ovako unapred iznositi nikakve postavke, već ću preći na razmatranje dva konkretna slučaja. Oba su se desila na internetu: jedan na portalu e-novine, drugi na portalu Peščanik. U prvoj raspravi su učestvovali moj prijatelj Ivan Grahek i urednik e-

novina, Petar Luković, a u drugoj režiser Stevan Filipović i Rastislav Dinić, uz naknadno javljanje historičara Srđana Miloševića. Njegovo javljanje je za mene razrešilo tu polemiku i on je adekvatno postavio strane u raspravi i ispratio njen tok, ali je simptomatično to što je uopšte bio potreban on kao treći.

Primer I: Ivan Grahek vs Petar Luković

Na osnovu ličnog poznavanja I.G. i javnog angažmana Petra Lukovića, za njih dvojicu bih mirno mogao reći da, iako se ne poznaju, dele najveći broj stavova o velikim temama koje muče današnjeg intelektualno angažovanog čoveka. Štaviše, I.G. je redovan i posvećen čitalac sajta koji uređuje P.L., a njihova kratka rasprava o liku i delu Vedrane Rudan, hrvatske spisateljice, bio je jedan od najčitanijih i najkomentarisanijih tekstova na dotičnom sajtu u poslednje vreme.

Grahek je poslao e-mail relativno mirnog tona, u kome je pokušao da odbrani lik i delo Vedrane Rudan. Pritom je istakao svoje razočaranje i čuđenje postojanjem takvog

sadržaja na sajtu e-novina. Ali onda je usledio obrt, gde je Grahek doživeo da bude poređen, u neku ruku možda i poistovećen, sa Ratkom Mladićem. Ako mi verujete na

reč kada kažem da je Grahek udaljen od Mladića po stavovima najviše što je moguće, lakše će vam biti da uvidite da je u pitanju bila Lukovićeva projekcija, konstrukcija Grahekovog lika u svrhu lakšeg opljuvavanja i adekvatne binarizovacije rasprave. Tu se negde ispostavlja da je ova kratka razmena mejlova (koja se, barem za javnost, završila na žalbi i odgovoru na žalbu) više bila mali šou nego ozbiljna rasprava.

Čini mi se da je tome dobrim delom doprinelo upravo izistinsko oslanjanje na obrazac o kome sam pisao ranije u tekstu.

Primer II: (Stevan Filipović vs Rastislav Dinić) + Srđan Milošević

Ova polemika se na sličan način razvijala. Prvo je S.F. izneo svoje kritiče stavove o Islamu u oštrom tonu. Potom je R.D. suzio Filipovićevu religiofobiju na islamofobiju, i onda po njoj opalio kritiku, koja se oslonila na neku nevidljivu pretpostavku da je Filipoviću Islam po sebi problem, a ne Islam kao religija. S.F. je pružio otpor svođenju na ulogu u raspravi (logično, s obzirom na njegovo autorstvo prvog teksta), ali najlepší trenutak je bio kada se na kraju uključio i Srđan Milošević, koji je ispratio tekstove i uspostavio liniju koja je tekla od sporne tačke do sporne tačke, razrešavajući niz malih nesporazuma. On je bio taj treći iz naslova ovog teksta. On kao treći, mogao je da posluži i četvrti, i peti i n-ti glas, što bi binarnu opoziciju učinilo bespotrebnom (ukoliko taj glas nije tu da bi se svrstao u neki od dotad uobličnih tabora).

Čini mi se da se ovakvo konstruisanje repertoara uloga u raspravi kao protivnika sa dijametralno suprotnim stavovima može povezati sa antropološkom tezom o konstrukcijama identiteta, prvenstveno etničkih, koji počivaju na razlici „mene/nas“ od „njega/ nje/njih“. Ne samo što počivaju, već se tvrdi da se identitet konstruiše prvenstveno preko toga šta ili ko neko nije, a ne toga šta neko jeste. To se možda i jasnije vidi u slučaju rasprava, koje u nekom trenutku, u prvom tekstu ili reakciji počnu da se zasnivaju na tome koje stavove ne zastupamo, i koji se onda pripisuju oponentu.

Prvi tekst može nastati kao odgovor nekom zamišljenom oponentu, kao napad u svrhu iskazivanja vlastite pozicije, a reakcija na taj tekst gotovo se po pravilu služi projektovanjem osobina na lik autora prvog teksta i njegovo delo, ne uspevajući da izbegne obrazac dihotomizacije učesnika u

raspravi. To je posledica same ideje zauzimanja pozicija, koja onda zahteva građenje privremenog identiteta, koje se gradi po već opisanom modelu. Slično je i u neformalnim raspravama; onaj koji prvi formuliše stav može lako poći, a u toku rasprave još lakše skrenuti na put konstrukcije svog oponenta koji se onda prima ili ne prima na tu igru. U toku rasprave se grade privremeni identiteti koje ljudi teže da očuvaju bez obzira na to koliko to nosilo projektovanja, neosnovanih uopštavanja i manjka volje za razumevanjem.

Piše: Milan Škobić

Ursula Le Guin, „Leva ruka tame“

Koliko destabilizacije može da stane na vrh čiode

Iako se, ponekad i u svetskim okvirima, naučna fantastika smatra drugorazrednom književnošću, ipak nije daleko od istine da u nipodaštavanju ove vrste književnosti možda i prednjačimo. Od preozbiljnih ruskih duša, samoubilačkih Hemingveja, zamišljenih Hesea, praznih flaša preljute rakije i/ili vodke i/ili viskija, da ne pominjem roditelje nacija i njihove romane-ustave, veliki deo zanimljive književnosti teško dolazi na red. Jedna od takvih spisateljica, nepravedno marginalizovanih, je i Ursula Le Guin, danas već žena u poodmaklim godinama, ali žena koja i dalje nastavlja da piše zapanjujućom energijom. Njena književnost zanimljiva je barem

koliko i njen život, a videla je i vremena velike krize i Drugi svetski rat i hladni rat i burne šezdesete i neonske sedamdesete i lude osamdesete i (ne znamo još kakve, jer, za nas su bile ratne) devedesete i ove poslednje.

Njen rad, možda daleko više nego neki drugi, potvrđuje, smatram, moju dugogodišnju tezu da naučna fantastika bolje opisuje istorijski trenutak u kojem nastaje od bilo kakvog realističkog pristupa i da je naučna fantastika najbolji medij u kojem se neka ključna pitanja istorijskog trenutka mogu razvući do logičkog maksimuma.

Njena dela obiluju antropološkim tropima, što nesumnjivo imamo zahvaliti njenoj porodičnoj istoriji (njen otac je poznati američki antropolog Alfred Luis Kreber), plemenskim društvima, za čitaoce romana nerazumljivim običajima, antropolozima ili izaslanicima koji imaju za cilj da razbiju kulturološke barijere ili koji pokušavaju da prevladaju kulturološki šok i slično. Roman „leva ruka tame“ bavi se, međutim, jednim specifičnim problemom. Ovaj roman je smešten na planetu koja se naziva Zima, jer na toj planeti dominira jedno godišnje doba, na kojoj izaslanik lige svetova, temporalno i prostorno decentralizovane političke strukture pokušava da nagovori društvo te planete, koje podseća na kasnu srednjovekovnu evropsku državu, iako tehnički napredniju, da se toj trgovinsko-ideološkoj alijansi pridruži. Biološki specifično za stanovnike Zime, i ono što čini tačku mentalnog zapleta, jeste to da oni nemaju pol. Tačnije rečeno, oni ciklično menjaju svoj pol u skladu sa kimerom, mesečnim ciklusom, i dobijaju muški ili ženski pol. Hormonske mesečne varijacije dovode do toga da se jednom mesečno javlja polni nagon i da tada „Zimljani“ stupaju u seksualne odnose, i to sa nekim koji je u datom trenutku sa njima u seksualnom saglasju, dakle sa partnerom sa kojim su u nekoj vrsti sinusnog slaganja u okviru kojeg dobijaju kompatibilne oblike seksualnog nagona. Pored kompleksnog šifgretora, sistema ohođenja i političkog delovanja, ova osobina i konsekvantna pitanja koja je

Ursula Le Guin pokušala da postavi verovatno čine centralni motiv ovog romana i ono što je ovaj roman izdvojilo iz ostatka njene književnog dela.

Pol/rod

Razlikovanje pola i roda dodalo je još jedno poglavlje na prastari sukob nature/nurture. Staviti jasnu i čvrstu granicu između biologije (pola), biološke karakteristike i kulturoloških značenja koja se toj biologiji (ovom ili onom polu) dodeljuju, i društvenih uloga koje se tom rodu dodeljuju (rod), bila je uslov mogućnosti velikog teorijskog pomaka koji se desio sredinom dvadesetog veka. Ovaj pomak omogućio je, uzgred, i drugi talas feminizma i njegove emancipatorske politike, jer je omogućio da se društveni položaj odvoji od biološkog pola. Tako niko više nije mogao tvrditi da su žene, recimo, manje sposobne za ovo ili ono, već se moralo početi govoriti o mehanizmima koji tu nesposobnost u žene upisuju i sledstveno drže neke sfere javnog života ženama nedostupnim. Epistemološki pomak koji je ova distinkcija proizvela za feminističke politike je očigledno ogroman.

Što se tiče seksualnosti, pol/rod distinkcija takođe je donela promene u načinima na koji su se pojmovi mislili. Odnos prema homoseksualizmu bio je, a u društvima u razvoju kao što je naše i dalje je, uslovljen imaginarnom vezom između pola i seksualnog ponašanja, preciznije rečeno, želje. Muškarci su muškarci ne samo utoliko ukoliko imaju muške polne organe, već i utoliko koliko žele seksualni odnos sa ženama. To je definicija „muškarca“. Isto tako se definiše i „žena“. Homoseksualci (ali i svi oni koji ove heteronormativne standarde ne ispunjavaju), tako čine konceptualnu, epistemološku nevolju za razmišljanje i sistem definisanja, jer to su muškarci koji „nisu u potpunosti muškarci“ ili žene koje ne ispunjavaju kompletnu definiciju žene. Upravo zbog ovog intelektualnog napora, homoseksualizam je stavljen u neku vrstu nejasne liminalne pozicije, granične pojave, teške za razumevanje i, jednom rečju, na neku vrstu margine. Znanje o

homoseksualizmu često je pokušavalo da tu pojavu objasni pripisujući joj neku utemeljenost, biološku osnovu, genetsku varijaciju. Zanimljivo je, uzgred, da je i emancipacija homoseksualaca insistirala na biološkoj utemeljenosti: kao homoseksualci se rađamo. A to je, paradoksalno, na korak od „bolesti“. Jedina razlika je šta sa genetikom raditi – tretirati je kao bolest ili specifičnost.

Ursulin roman iz 1969. godine precizno je definisao granicu znanja kategorije pola i roda u tom istorijskom trenutku. Iako je destabilizacija, za njeno poimanje, okoštalih i petrifikovanih diskursa, jedan od ciljeva njene književnosti, ostaje da se razmotri do koje granice je ta destabilizacija u datom momentu bila moguća. Svakako, ona destabilizuje kategoriju pola. Pol u njenom romanu je promenljiv (već je to dovoljna destabilizacija); vrlo je nejasno šta je on uopšte, da li su to crte lica, polni organi, „primarne“ i „sekundarne“ polne odlike, želja, ili nešto treće. Ako stanovnici Zime „dobiju“ pol na neko vreme, da li ostatak vremena provedu potpuno bez pola? I da li tada nemaju ni rod, kulturno specifična značenja i uloge vezane za jedan ili drugi pol? Nejasnost ovih kategorija, smatram, nije slučajna, naprotiv, direktni cilj im jeste da čitalačke intelektualne kapacitete adekvatno angažuju na ponovnom promišljanju kategorija koje su u vreme pisanja romana prihvatane nekritički, poput aksioma.

Dakle, moje pitanje je: da li je Ursula Le Guin uspela da destabilizuje rod kao drugu stranu ove distinkcije i, možda od još veće važnosti, da li je uspela da destabilizuje osovinu pol/rod.

Ono što je dvdesetak godina kasnije primetila Džudit Batler, bez koje je svaka savremena diskusija o kategorijama pola i roda besmislena, je da bivanje nekim polom stoji u (možda neesencijalnoj, ali ipak postojećoj) vezi sa bivanjem datim rodom (Batler, 2010.). To što je rod deesencijalizovan znanjem koje je distinkcija pol/rod proizvela i za koje je ova distinkcija napravila uslove mogućnosti ne znači da je to

postala neka „slobodna“ kategorija, da se možemo probuditi i obući rod za danas (kao što to implicira naslovnica knjige Džermejn Grir [Germaine Greer], „The Female Eunuch“). Rod je i dalje ostala kompulsivna kategorija, postoji neka moć i snaga koja nas prisiljava da budemo neki (ne bilo koji!) rod: muška tela su pod pritiskom da postanu muškarci, a ženska žene.

Ipak, za ovakvu problematizaciju kategorija pola i roda, iz pozicije Ursule Le Gvin (U pitanju je kraj šezdesetih i to ikonička 1969. godina, doba koje je ključno za američku istoriju dvedesetog veka: spuštanje na mesec, Rolling Thunder, Tet ofanziva, antiratni protesti, hipi pokret, spaljivanje poziva za regrutaciju, ubijanje studenata na univerzitetima; sve se ovo dešavalo ili kulminiralo oko ili tačno te 1969. godine), trebalo je sačekati Fukoa, njegovu deesencijalizaciju moći, tela i seksualnosti i njegove dve metodologije. Za Ursulu Le Gvin, stanovnici Zime moraju promeniti (ili dobiti) sopstveni pol da bi promenili (ili dobili) rod. (Ne mogu se oteti utisku da sam, tokom čitanja knjige, stanovnike Zime, iako „ne-polne“, ipak zamišljao kao muškarce, što može biti veoma indikativno za naš savremeni izraz logike, koju je svojevremeno iskazala Simon de Bovoar. Muškarac je default oblik ljudskosti, a žena, to je izuzetak, iskrivljenje, aberacija.) Imaginarnu tačku slobode bivanja nekim polom, ili jednostavno slobode seksualnosti, Ursula je morala da postigne prizivajući i dalje osovину pol-rod koja se svojevremeno, a zapravo u isto vreme u kojem je roman nastao, doživljavala kao problematična i time je reprodukovala. Sloboda za Ursulu Le Gvin u ovom romanu nije „samo slobodna“, ona je i dalje utemeljena u biologiji i, samim tim, neslobodna od biologističke utemeljenosti. Ursula Le Gvin priželjkuje „oslobođenje“, međutim, ono što ona želi da oslobodi je problematično utoliko ukoliko je produkt biologije. Dakle, iako želi destabilizaciju, i Ursula Le Gvin završava u, suštinski, biologizaciji kategorije koju pokušava da problematizuje, dakle, u kategoriji koju od početka pokušava da izbegne.

Isti problem progoni i psihoanalitičarski diskurs, čiji je uslov mogućnosti pomalo lakonska distinkcija unutrašnjosti i spoljašnjosti i čvrsta, postojana granica između ta dva pojma. Modela psihe je mnogo, ali Frojdov je svakako najpoznatiji i on podrazumeva inherentni sukob između unutrašnjosti (nagona, Ida) i spoljašnjih društvenih normi (Superega), sukob iz kojeg proizilazi ličnost pojedinca (Ego). Ovako postavljen model nužno je uslovio i nove normativne modele oličene u imaginarnoj „originalnoj“ („pravoj“) seksualnosti i diversifikovanom političkom projektu naknadno nazvanom „Seksualna revolucija“. Kako kultura drži neku originalnu energiju i neku „pravu“ seksualnost zarobljenom, onda tu seksualnost treba osloboditi, što psihoanalitičarski diskurs čini nezamenljivim kada je u pitanju projekat oslobođenja.

Problem je, međutim, nastao kada se dođe do pitanja „šta je to, zapravo, što treba da oslobodimo?“, a svi mogući odgovori su bili normativni na isti način na koji je normativan i, recimo, omrznuti viktorijanski model seksualnosti (Fuko, 2006.). Kako god okrenuli, neko je morao opisati to šta imamo osloboditi i onda to postaviti kao normativni model. Još jedna nužnost proistekla iz „oslobodimo zarobljeno“, kao i iz nužno normativne prirode ovog projekta, je i težnja za utemeljenošću tog modela, jer, da bi bio dovoljno čvrst i, ako želite, uverljiv, on je morao imati i patinu prediskurzivnosti. Otuda je projektu oslobađanja uvek previše blizu bila i biologizacija seksualnosti kao neupitno veoma jaka strategija utemeljivanja.

Iako Ursula Le Guin zaista pripada generaciji koja traži neko radikalno novo oslobađanje i, iako u svojim delima radi na tome da se neke ključne tačke paradigme njenog vremena destabilizuju, u njenom radu takođe je vidljiv i konceptualni problem kada dođe do granica pojmova o kojima piše. „Leva ruka tame“ to možda najbolje pokazuje: čak i za nju, koja radi na tome da deesencijalizuje kategoriju pola i rodne uloge tako što će ih prikazati iz neočekivanih uglova i sa neočekivanim

značenjima i posledicama. Ali, utemeljenje koje je ona sama za sebe (i svoje čitaoce) napravila, i koje je morala napraviti, pokazuje da su kategorije pola i roda i čvrstoj epistemološkoj vezi, te da destabilizacija pola ne znači i destabilizaciju epistemološke veze pola i roda.

Trebalo bi se zamisliti i nad njenom potrebom da utemelji ono što, paradoksalno, želi da rastemelji. Pol je za rod u neku ruku neophodan: ako želimo da rod okarakterišemo kao promenljivu kategoriju, kulturni konstrukt koji se može menjati ukoliko ne zadovoljava, onda je neophodno imati i neki pojam koji nije promenljiv: to je pol. Utoliko je utemeljenost pola ovom distinkcijom donekle i pojačana. Isto tako, Ursula Le Gvin mora prvo da iskoristi utemeljenost biologije da bi prikazala neutemeljenost rodnih i seksualnih uloga i da bi ih, na kraju krajeva, veoma plastično prikazala kao problematizovana polja i problematizovane kategorije.

Što se tiče Ursule Le Gvin, istorijski pristup pokazuje granice pojmova pola i roda u datom trenutku i opisuje mentalni napor koji je bilo potrebno savladivati (nekad uspešno a nekad neuspešno) da bi se destabilizovale neke problematične kategorije. Da li je Ursula Le Gvin u tome uspela, kao i u svakom književnom delu, potrebno je da prosudite sami, posle čitanja knjige.

Piše: Stefan Aleksić